

Հնորհքները, և իւր յարգանքն նուիրել բարձրաշուք Խրախիւն Եղիարտոսի ի պատիւ մեծաղօր և մեծափառ Կոյսեր մերում:

Ուստի թէ՛ սոյն՝ և թէ՛ Լճքաանդրիոյ և Եղիարտոսի եկեղեցեաց այցելութիւն ընելու նպատակաւ յունիս ամսոյ 29 ին մեկնեցաւ Նորին Սրբազնութիւնը. որոյ ընկերացեալ են Ս. ԼԺողոյս Թարգման Լրժ. Ներսէս Վարդապետը, Լրժ. Լատուածատուր Վարդապետը, և Նորին Սրբազնութեան գրագիր և Տպարանի տեսուչ Լրժ. Սատթէոս Վարդապետը: Յուլիս 2 ին ռուսական շոգենաւով կը մեկնին Յոսպէէն, և ի Վորթ—սայիտ ըստուած նորակերտ քաղաքը երկու ժամ կենալէն յետոյ՝ երեքշաբթի ժամն 3 ին Լճքաանդրիոյ առջեւ խարխիւ կը նետեն. ուր տեղի հայազգի ժողովուրդք ըսելով Ն. Սրբազնութեան գալը՝ կը փութան ի շոգենաւ, և քիչ մի հանգրտանալէն յետոյ՝ կառավարութեան կողմէն իրկուած ութ զոյգ թիով նաւ նստած և ուրիշ տասնի չափ նաւակներու ուղեկցութեամբ թէրթօսանէ կոչուած նաւամատոյցը կ'ենեն: Հոն դարձեալ կառավարութեան կողմէն պատրաստուած քառաձի կառքն նրստելով և ուրիշ քսանի չափ կառքերու ընկերութեամբ կ'երթան ի սուրբ եկեղեցին: Բաց ի կառքէն 60 ի չափ ոտանաւոր և 30 ի չափ ձիաւոր զինւորք եւս իրկուած էին, որոնք առջեւէն կ'երթային ուղեւորութիւն հանդիսին: Եկեղեցին մօտեցած ժամանակ վարժարանի երկսեռ մանկտին կը դիմաւորեն զՆորին Լմենապատիւ Հայրութիւնը և եկեղեցական երգօք կը մոնեն ի մատուռն, ուր երկրպագութիւն և աղօթք մատուցանելն յետոյ կը դառնան ի տուն Յակօբեան Օմիւռնացի Սեծապատիւ Թագաւոր աղային,

որ փութաց իւր կողմէն տրժանաւոր և պարտուպատչած յարգանք ընդունել զՆորին Սրբազնութիւնը թէ՛ ի քաղաքին և թէ՛ յատուկ իւր բնակարանին մէջ:

ՆՇԽԱՐԲ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԼՆ

Սահմանի Լճքադէղ Բաշէշի:

Թէ՛ ընդ հանուր աղգիս և թէ՛ ի մատնաւորի սուրբ ԼԺողոյս պատմութիւն մէջ եթէ ոչ առաջին, գտնէ երկրորդական տեղ մի գրաւած պիտի ըլլայ անշուշտ մահտեսի Լմիրազիդ կամ Լմիրսոսն կոչուած աղգատէր անձը, և ջերմեանդ ու բարեպաշտ քրիստոնեայն:

Կան մարդիկ՝ որ յաշխարհ կուգան միայն մարմնով ապրելու համար, իրենց համար կը ծնին ու իրենց համար աղբելով՝ կը մեռնին, որոնց համար կ'ըսէ Սաղմոսեագուն. «Իբրեւ զխոտ տանեաց որ մինչեւ եկեալ ի բուռն՝ չորացաւ». և թէ՛ «մարդ նանրոյ նմանեցաւ» եւայլն: Կան մարդիկ ալ՝ որոնց ծնունդը ընդ հանուր մարդկութեան և կամ իրենց աղգին բարօրութեան և վերածնութեան երաշխաւորութիւն մի կը համարի. կ'ապրին մարդկութեան համար, և կը մեռնին՝ զոհելով կեանքերնին ու էութիւննին աղգին երջանկութեանը՝ բարւոյն և սրայծառութեանը համար: Ետնց կարգէն էր մահտեսի Լմիրազիդը: Նաւա սա Բրգնունեաց երկիրը, Բաղիշու Որնէլ գիւղին մէջ, որ հովտածէւ գեղեցիկ ձորի միքով շինուած է, զոր Լյաղգէք Կիւլէլ քէրէ կը կոչեն: Հօրն անունն էր Սիմէօն, համեստ ու պատուաւոր ցեղէ յառաջ եկած. ունէր և եղբայր մի եպիսկոպոս՝ Սիրայէլ անուն: Լմիրազիդ՝ ինչպէս ըսինք, թէպէտ աննշան

զիւղի մի մէջ տեսաւ առաջին անգամ
արեգակնային լուսն, անձանձով հախտի
մի մէջ իւր մարդկային առաջին հա-
գագն ու ձայնը արձակեց, այլ երբ
մեծցաւ՝ աշխարհաբազմապայի եղեւ, և
իւր նախանձելի բարեպաշտութեան,
առաքինութեան և ազգապարտութեան
ձայնն ու համբաւը ընդհանուր ազ-
գիւ մէջ արձակեցաւ տարածեցաւ,
և իւր հոգեւոր ու աստուածային սի-
րովն բոլորսրած օրափն գերազանցու-
թիւնն օտար աշխարհներ ալ տեսին ու
վիպեցին: Վրասէր նա թէ մարդոց
կրկին և քրմակութիւնն աստ ու հան-
գերծեալ կենաց մէջ, երաշխաւորեալ
գործոց արդիւնքն է, և զայն երաշխա-
ւորող ճշմարիտ կրօնքն է. այս ճրջ
մարտութիւնն նա մանկութեան ժա-
մանակ բարի դաստիարակութենէ սոր-
ված, նոյն անտիական հատակին մէջ
բարեաւ մնալ ասելով աշխարհիս վա-
ղանցուկ ու զիւրաթարամբ փառքե-
րուն, և անարգելով ամեն մեծութիւն,
պատիւ ու վայելչութիւն, զարկաւ իւր
ուսը Վրիտասի խաչը. թողուց հայ-
րենի յարկը, որ իւր հոգւոյն ածուն
ու եռանդուն իղձերն սէ եւս կրնար
պարունակել սրացաւ արշաւեց հոգե-
կան աշխարհի մէջ, վասն զի մարմնա-
ւորն արդէն լքեր թողուցեր էր, և
բառ Պողոսի ինքն աշխարհիս և աշխար-
հիս այլ իւր համար ի խաչ երած էր:
(Պարտութեան ու պանդխտութեան
չխորժուող իւր առաջին հեռագնաց
քայլերը արձակեց Հայաստանի մէջ
գտնուած բոլոր ուխտատեղիներն ու
այն նշանաւոր և հոգեւոր վանքերն
ու անապատները շրջելու, որոնք բնա-
կարան եղած էին սրբոց մասանց, ճրգ-
նասուն կրօնաւորաց, և հայ հանձար-
ներու: Ամիրազիզ նոյն սուրբ տեղե-
րը աստուածն զէն խորաններու առաջն
չողած ու ձեռնամաճ աղօթած ժամա-

նակ, անոնց վարքն ու սրբութիւնն
այլ իւր մասը մէջ երեւակայելով,
դուրս չէր ելնէր այն սրբախոյրերէն՝
մինչեւ որ հոգեւոր փարթամութիւն
մի չարէր չաանէր իւր հեաը, սուրբ
հարց վարուցն օրինակները իւր հոգին
զօրացնելով կր սկսէր իւր ուխտագնա-
ցութեան առհմանը ընդարձակել Հա-
յաստանէն դուրս այլ:

Հին ժամանակ երբ մեր ազգին
արեւմտեան ողգաց պէս քրիստոնէա-
կան բարեպաշտութիւնը ջերմութեան
վերջին առօրեայ հասած, և մոռացար-
գութիւնն այլ աւելի ուժ կուտայր ու-
նոր, իրենց ջերմեռանդութեան իղ-
ձերը յաղեցնելու համար ոմանք մին-
չեւ ի Հռովմ ուխտագնացութե կ'եր-
թային, Պողոսի և Պետրոսի գերեզմա-
նաց հոգեւոր այցելութիւն ընելու,
ուր տեղ ըստ հին աւանդութեան նա-
հատակուած կը համարուէին: Վահան-
սի Ամիրազիզի երկիւղած սիրտը չնե-
րեց իւրեան որ զանց առնէ նոյն տե-
ղը: Նանապարհին հեռաւորութիւնը,
կասկածելի վտանգները, երկրին ու բը-
նակցաց անձանձութիւնը, մանաւանդ
լեզու ազխտութեան պակասութիւնը,
ասոնք բաւական պատճառներ էին
զինքը արգիլելու իւր նարատակէն, բայց
Վիմեօնի որդին բարբ ասոնց յաղթեց
իւր հաստադրամտութեամբը: Պողոս
առաքելոյ նաւարկութիւնն ու քաջած-
ժովային վտանգները աչքին գիմայր
բերելով՝ խրոխտուողեցաւ, միայն թէ
կարենայ նորա շիրմին վերայ սրտա-
բախ քաղցր հառաչանաց հետ քանի
մի արտասուաց կաթիլներ եւս թա-
փել, որոնք մարդոց հոգւոյն նոր կեն-
դանութիւն կուտան:

Ամիրազիզ երկար ժամանակ չմոռ-
ի Հռովմ, ինչպէս որ Հայաստանի ուխ-
տատեղիքը քիչ չառ ժամանակ կը մը-
նար, սպասաւորելով միաբանից եւ-

սուրբ անդեայ, որոյ փոխարէն կը յա-
տար գտնել փրկութիւն իւր հոգւոյն :
Կը փութայր նա դասնալ կրկին յարե-
ւելլաւ, և կանոնաբար մնալ իւր ուխտե-
րուն և յապումն իւր հոգեւոր խղճե-
րուն, այց եղանելով ամենասուրբ Վե-
րեղմանին Վրիտառի, ուստի կոխեց
կրկին անդամ կոհակներուն վերայ,
անցաւ Մարտիրոսի ծախ, Մարտիրոսի
դեան ջրերը ու Միքէրիտիան ծոցը,
ու երաւ Տաթևի թաղաքը, զոր Պետ-
րոս ի մեռելութենէ յարայց : Հին ա-
ռաջին անգամ ոսր կոխելուն թափեց
իւր քաղցր արտասուքները, զովացա-
իւր հոգին, և աւղեց իւր քայլերը
դէպ ի Վաւթի թաղաքը, անցաւ Սա-
րսի դաշտերը, մասաւ սոյն ժայռոտ
կիրճերը ուստի Վաւթի մոզոված էր
Վաղնիսի գլխաւոր պատուով այն հինգ
ողորկիկ ու գլխիկ քաղաքը, կարեց
անցաւ քաղաքն ու ճարտը՝ որոնք երե-
ւելի են խորացելի յաղթութիւններու
վը, ու տեսաւ առաջին անգամ հե-
ռուանց սուրբ քաղաքի բերդն ու
սուրբ Յակովբայ մայր եկեղեցւոյն
բարձրաբերդ գմբէթը, իմա իւր գլխ-
րաստին ու երկրպագեց սուրբ երկրին
այն տառուածակոտ շաւիղները, զոր
Վրիտառ թողուցած էր իւր շրջագա-
յութեանց ժամանակ : Վարդանի ա-
ռաջնորդ իւր մշտահոտ արասանքներն
էին՝ որով կ'առաջանէր իւր կոխած կաշ-
տացեալ աւարացեալ երկիւղը, մինչեւ
հասնաւ խաւրք քաղաքն ու իմա սուրբ
Յակովբայ փանքը : Սոյն ժամանակիս
Պարսկաք էր Ալիսապէմ Վրիտառ
Պարսկաք, Հայոց եկեղեցւոյն գլխ-
յաղնը, որ երբ լսեց Վարդանի գա-
լուստը՝ կանեց զինքն իւր քով, որոյ
բարեպաշտութեան և սոցիալ զգաց-
մանց համբաւը արդէն հասած էր
իւր ականջին : Օմայեցաւ սուրբ հայ-
րապետը նորա քաղցր բնաւորութեա-

նը վերայ, և զարմանալի առաջինու-
թեանցը՝ որոնք ճշմարիտ բրիտանի-
մի անպարն էին, և աւելի կը զարմա-
նայր նորա ազգասիրութեանը՝ որ առա-
ւածային սիրոյ հետ զոյգ փառած էր
իւր սրտին մէջ : Չէր յազենար Պա-
րսկաքը նորա կրօնական ճանապարհոր-
դութեանց արտամութենէն, և նոր
լուրեր կը հարցնէր դէպ ի Հոսովմ-
րոտ ուխտագնացութեան վերայ, զոր
ինքն ալ բրտած էր քիչ տարի յառաջ :
Կը գովէր նա արեւմտեան մայր եկե-
ղեցւոյն և նորա արարողութեանց ճա-
խութիւնը՝ որ սրաղ սրտերու ջրմե-
ռանդութեան սնունդ են, իսկ կը
սպարտէր բնակչոց և եկեղեցակա-
նոց շատերուն կրօնամոլութիւնը, ու
րոնք անխաբէ և անպատու կը համարին
Հոսովմայ եկեղեցիէն գուրաւ եղողի մի
բարեպաշտութիւնը : Պարսկաքը սոյն
փորձը ինքն իւր անձին վերայ ստու-
գած էր Հոսովմեղած ժամանակը, և
թերեւս իւր խորագիտութեամբ ցոյց
տուած անտարբերութիւնը նոյն եկե-
ղեցւոյն յարած կարծել տուած էր
զինքը (1) :

Մեծ լորդ է ինձ բաւել, թէ ինչ հոգ-
ւոյ ուրախութիւն կը զգայր Վարդա-
նի սուրբ Տեղերը շրջագայած ժամու-
նակ : Թող վրայեն նոյն իսկ սրբափայ-
լերը՝ որոնց վերայէն գրեթէ նորա թա-
փած արաստաքները չէին ցամքեր : Ս-
յարութեան Տաճարի դրան բացուած
օրը, զոր բրիտանեայք ինչպէս այսօր՝
նոյնպէս այն ժամանակ ալ ստրկի դո-
րութեամբ կը վայելէին, Վարդանի
առանց խնայելու իւր փորթիկ լուծայն՝
զոր խալամ գոհաստանին կը վճարէր,
աջակողմեան աւարակին նման կարծես
թէ դրախտին գուռն իւր զիմացը բա-
ցուելով ներս կը փութար կը մտնէր :
Իւր ուխտիցն առաջին առարկայն էր

(1) Տես Պարսկաքի արտամութեան հատ. Բ. դ. Բ. :

լուսարուխ սուրբ Վերեզմանը Փրփրի-
չին, ուր այնպիսի երկիւղածութեամբ
և ծնորդութեամբ կը մերձենայր, որ
պէս թէ Վերեզմանը սրահող հրեշ-
տակները հոն ներկայ եղած ըլլային,
և կամ թէ նոյն ինքն ի մեռելոց յա-
րաջեալ Փրփրիքը սրբորդութանի կերպու-
թանօք հոն կանգնած իւր երկրպագու-
թեանը ղիմնող ծառայից սրտաւիրեր
չմերձենայր իւր ամենատարբէր մարմ-
նոյն հանգաւարանին մինչեւ կանխա-
իւր մեղքերը խոտովանութեամբ և
տաղաշխարութեան արտատուօք ջնջե-
լու: Այսպէս Աիմի օնի որդին իւր ար-
տատուօք նախ իբր երաշխաւորութի
իւր սրտին սրբութեամբ ի սնարից բ-
աւած հրեշտակի բարին վերայ թա-
փելով, այնպէս խոնարհութեամբ կը
մոնէր ներքին գոնէն ներս՝ ուր տեղ
է բուն գերեզմանատեղին Վրխատու:
Անկէ ելնելով կը փութայր կարգաւ
դէպ ի նորա բանօր, հանգերձից բաժ-
նուած տեղը: յետոյ կ'իջնէր մեր Ս.
Առաւորչի մատուռը, ուր տեղ է
նաեւ Հեղինի ձեռօք սուրբ խաչին
գտնուած տեղը, տաքա կ'էնէր ի Վաղ
գաթայ, տաքած ման տեղը, զանոնք այլ
իւր յորդ արտատուքներով ուսուցանե-
լով և կրկնակի համբարներով ծածկե-
լով կ'իջնէր ի վայր նորա տաքաօր, ուր
Արեւմտեայնոցն ձեռօք մարտը կաաւ-
նէրաւ մէջ պատեցաւ: Հոն իւր օրու
կան վերջին համբարը առաջով կը դառ-
նայր ի սուրբ Հակոբ:

Առաւորչի Պարանաէր սուրբ Հայ-
րապետը տեսնելով որ իւր լոսնէն և
խնայածէն աւելի շտրհը կը փայլէր
Միքայէլ եղիակողմի եղբօր վերայ,
և ոչ միայն երկնաւոր ձրից ընդունա-
րան էր նորա հողին, այլ և սիրտը լե-
ցունէր ազգային սիրովը, մարմնովն
կրթովն, ձեռօք յաջողակ և ամեն բա-
նի մէջ երեսաւոր, միտքը դրաւ որ

զանիկոյ իրեն աջակից ու օգնական բ-
նէ: Ամբիսան չարաց Հայրապետին
թախանձանայր ներհակից, յանձն ա-
ռաւ նորա խնդիրքը: Թողոյց իւր
հայրենիք դառնալու գիտաւորութիւ-
նը, և արգէն սուրբ Տեղեաց անմա-
հական հոտերովն զմայլած, որ իբրեւ-
մայնիսական զօրութեամբ իւր սիրան
դրաւած էին իրենց, յօժարութեամբ
ընդունեց Հայրապետին առաջարկու-
թիւնը: Տաւա նորա իւր ձեռքը, իւր
սիրտը, և իւր բար անձը զահեց Ս.
Աթուայնապետութեան, արգելքե-
ցաւ սուրբ Հակոբայ, զգեցաւ իւր
վերան ձեռնով բութքը, որ հասարակ
միտքանից նշանական վերաբերուն է, և
առաւ պնէր ծառայութեան:

Գրիգոր Պատրիարք արգէն սկսած
էրաւ բը եկեղեցեաց և փանքելից մէջ
հարաբութիւններ բնեց, որոնց հաւա-
քործութիւնն յանձնեց Ամբիսանին:
Աիմի օնի որդին իւր պաշտօնին ահ-
մանէն անցնելով և իւր անձը աշխա-
տաւորաց օրինակ տալու համար ան-
ձամբ սկսաւ աշխատիկ կուխն ու կրին
մէջ, ինքն իւր աւար շտրիւմ բարն ու-
ն հարկաւոր նիւթերը ոցնպէս կ'աշ-
խատէր և գործաւորներն ալ ի նոյն կը
յորդարէր: Արաւ ժամանակը նորոգե-
ցան սուրբ Աննգեան և սուրբ Փրփրի-
չի վանքերն աւ եկեղեցիները, և սուրբ
Հակոբայ տաճարին մէջ եղան զանա-
զան նարաբութիւններ:

Ամբիսան գործունէութիւնն և
նորա բնական ձիրքերը օրէ օր աւելի
փայլելով, լաւ կ'իմանայր Պարանաէր
որ անիկայ աւելի մեծ աւ կարելի տրաւ
գոյն պաշտօններու կարող ու արժա-
նաւոր է: Եւ արգէնաւաւ սուրբ Հա-
կոբայ Աթուայն պառաբերքը որ մե-
ծագոյն մասամբ քնարաւած էին, և ե-
ղած մեծ ու անհրաժեշտ նորոգու-
թիւններն աւ չկնաւթիւնները բաւա-

կան դրամի կարօտ էին, նախակու-
թեան պաշտօն յանձնելով անոր և իւր
կոնդակաւ կը խրկէ զինքը երբեմն մէկ
կողմ և երբեմն ուրիշ կողմ՝ կամաւոր
տուրքեր ժողվելու : Ամիր խանի քաղցր
բեղուն, նորա սրտին փափկութիւնը,
բարուց համեատութիւնը, խանարհ ու
ձկուն կերպարանքը, վեհ ոգին, մա-
նաւանդ իւր աշխարհական կերպարան-
քին տակ ունեցած կրօնաւարական կա-
ցութիւնն ու պարկեշտութիւնը, գը-
րեթէ անբարբառ քարոյներ էին, նո-
րա բեղուն աւելի իւր վարքն ու բար-
քը ու սիրար կը խօսէր : Ահեղեցեաց
մէջ իւր քարոյներովն և ծանուցում-
ներովը գմբէթները չէր հնչեցընէր,
այլ իւր շնորհալի կերպարանքովն և
բարեպաշտ ու ազգասիրական պարզ
խօսքերովը մարդկային ոգորմած սրտե-
րուն մէջ կը թափանցէր, և ամենուն
ձեռքերն ոգորմութեամբ լեցուն դէտ
իրեն կարկառել կուտար : Չկար մէկը
որ զինքը չտիրէր, չկար մարդ՝ որ Ս.
Հակոբիւսի գանձանակի լուծայն նորա
մէկ խօսքովը չնստիրէր, ամեն տեղ ուր
որ երթայր՝ « իրրեւ առաքելալ ի Քը-
րիստոսէ կ'ընդունէին զնա, ինչպէս
կ'ըսէ յիշատակարան մի, և յօժար սրտ-
տիւ վիամուս որ տուրս և զբաժինս հոգ-
ւոյ իւրեանց տային ի ձեռն նորա » :
Արդ բաւական ոգորմութիւն կը ժող-
վէր, կը դառնայր Արուսազէմ և նո-
րէն կը սկսէր առանց տրտնջելու իւր
առջի աշխատութիւնները : Աւայտէս
քանի մի անգամ թէ մօտ և թէ հե-
ռի տեղուանք նախակութեան գը-
նաց Ամիրխան և ամեն անգամուն ա-
ռատ նուէրներով ետ դարձաւ : Այն
դարէն երեք տարի պակաս էր նո-
րա կեանքը՝ զոր անցուց այս կերպով
աւրբ Աթուոյս մէջ, և մեռաւ ի ծե-
րութեան : Իւր կենաց վերջին օրերն
ինչպէս անցընելը չեմք գիտեր, բայց

իւր գործերը, անձնանուիրութիւնը,
բոլոր մեծամեծ ծառայութիւնները կը
վկայեն մեզ, թէ Պարոնտէրի վախճա-
նէն ետքն ալ միշտ պատիւ ու յարգ-
ունեցաւ միաբանութեան քով, և սի-
րելի եղած էր ամենուն, մանաւանդ
իւր անարտունջ բնաւորութեամբը,
փոսն զի անխիղ ըրած ծառայութեան
փախարինութիւն Ատուծոյ ոգորմու-
թեանէն կը յուսայր, և ընկալաւ ան-
շուշտ բիւրապատիկ հատուցումն իւր
վատասկոյցը :

Արանի թէ աւրբ Աթուոյս Ամիր-
խանի օրինակին հետեւողներ ունենար
միշտ, կամ գէթ այսպիսի ժամանակ
որ ներդի մէջ մնացած է պարտուց և
ուրիշ աւերարդ բայց անհրաժեշտ ծա-
խուց կողմանէ . . . :

Համագր Դաւանթիւն Հաւաքոյ, որ
1829 թիւն հրապարակեցաւ ի Դիմաց ի
սահմանայն Եկեղեցոյս հոգեւորական Հայոց
Խնդրոյն պատճառաւ :

(Հայտնակութեան տես թիւ 5.)

« Եւս է աւատիկ մեր դաւանութե-
թիւն և հաւատ յամենասուրբ Ար-
քորդութիւնն և ի մարդեղութիւնն
Վրիստոսի, և յայլ մատունս հաւա-
տալեաց, որք բովանդակեալ են և
սահմանեալ ի հանգանակն առաջին
ժողովոցն Աթիկոյ և Ատտանդնուսօրի :

« Իսկ որ ինչ արտաբայ է այնց հան-
գանակաց, գիտեմք զնոսա վնել ոչ
մատունս հաւատոյ, այլ՝ կամ օրէնի,
կամ վարդապետութիւն, կամ եկեղե-
ցական արարողութիւն, կամ իմաստա-
սիրական խօսից եղանակ, և կամ կա-
նանադութիւն հայրապետաց : Յորս
են որք համաձայն գտանին ի բաղում
ազգս քրիստոնէից, և են՝ որք ոչ նմա-
նին իրերաց, զի իւրաքանչիւր եկեղե-